

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-49>

УДК (336.1+658.1)-043.5:330.34

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У ПОСТ-ВОЄННИЙ ПЕРІОД

FEATURES OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE POST-WAR PERIOD

Білоусова Олена Станіславівна

доктор економічних наук,

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування

Національної академії наук України»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7434-3469>

Bilousova Olena

Institute for Economics and Forecasting

of the National Academy of Sciences of Ukraine

У статті досліджено проблеми забезпечення розвитку національної економіки у повоєнний період; оцінено вплив воєнних дій на фінансовий стан великих та середніх вітчизняних підприємств за видами економічної діяльності; проаналізовано здійснення експортно-імпортних операцій у воєнний період; окреслено інвестиційні очікування підприємств на 2023 р.; узагальнено підходи до забезпечення розвитку національної економіки у повоєнний період, зокрема у розрізі пріоритетних напрямів економічного відновлення України; обґрунтовано особливості забезпечення розвитку національної економіки, що полягають у зміні засад фінансових взаємовідносин держави та великих і середніх підприємств у повоєнний період для забезпечення відновлення господарської діяльності таких підприємств, післявоєнної повномасштабної відбудови та реконструкції, активізації інноваційних факторів економічного зростання.

Ключові слова: фінансовий стан підприємств, інвестиційні очікування, фінансова взаємодія держави та підприємств, відновлення національної економіки, пост-воєнний період.

The article examines the problems of ensuring the development of the national economy in the post-war period. The purpose of the article was to substantiate the peculiarities of ensuring the development of the national economy in the post-war period, taking into account the consequences of military actions. Actuality of theme. Russia's military intervention has a significant impact on all spheres of society. Most enterprises need assistance from the state due to the consequences of military actions (partial or complete destruction of enterprises and production infrastructure) to ensure post-war full-scale reconstruction and reconstruction. At the same time, enterprises that are not in the zone of active hostilities have adapted to the conditions of the war period and restored profitability and have opportunities for investment. Limited budgetary resources and high risks of private investment in wartime additionally reduce domestic opportunities to restore the level of investment potential. Therefore, it is important to improve the system of financial interaction between the state and enterprises in the post-war period for co-financing projects for the reconstruction of production facilities, reviving the activities of domestic enterprises, ensuring the solvency of business entities and activating innovative factors of economic growth. Research methods. In the course of the study, methods of systemic and historical-logical analysis, structural-functional analysis, and statistical comparisons were used. The article assesses the impact of military operations on the financial condition of large and medium-sized domestic enterprises by types of economic activity; the implementation of export-import operations during the war period was analyzed; the investment expectations of enterprises for 2023 are outlined; approaches to ensuring the development of the national economy in the post-war period are summarized, in particular in terms of the priority areas of economic recovery of Ukraine; the peculiarities of ensuring the development of the national economy, which consist in changing the foundations of financial relations between the state and large and medium-sized enterprises in the post-war period to ensure the restoration of the economic activity of such enterprises, post-war full-scale reconstruction and reconstruction, and the activation of innovative factors of economic growth, are substantiated. The practical value of the article lies in the substantiation of recommendations regarding the introduction of instruments of co-financing by the state and enterprises of investment projects for the recovery of the economy and the introduction of innovative tax benefits from the income tax for important investment projects for the modernization of enterprises.

Keywords: financial condition of enterprises, investment expectations, financial interaction of the state and enterprises, recovery of the national economy, post-war period.

Постановка проблеми. Проблематика забезпечення повоєнного економічного відновлення України є надзвичайно актуальною. За останні місяці розроблено Урядову Програму відновлення, а також експертні проекти і пропозиції щодо різних аспектів формування інституціонального механізму економічного відновлення України; створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, як консультативно-дорадчий орган при Президентові України; відкрито Фонд ліквідації наслідків збройної агресії; розпочато відбір проєктів і отримувачів коштів на внутрішньому рівні тощо.

Нові пріоритети суспільства пов'язані із складними умовами воєнного стану. Воєнні дії змінили усі сфери життя суспільства, зокрема умови господарської діяльності підприємств. Одні підприємства потребують допомоги від держави через наслідки воєнних дій (часткового або повного руйнування підприємств та виробничої інфраструктури) для забезпечення пост-воєнної повномасштабної відбудови та реконструкції, а інші, адаптуючись до умов воєнного періоду, відновили прибутковість та мають можливості до інвестування. Обмеженість бюджетних ресурсів та високі ризики приватного інвестування у воєнний час додатково зменшують внутрішні можливості до відновлення рівня інвестиційного потенціалу.

У наукових дослідженнях, розроблених програмних документах, експертних ініціативних проєктах з питань економічного відновлення України недостатньо висвітленими залишаються питання взаємодії суб'єктів забезпечення розвитку економіки у пост-воєнний період, де ключову роль відіграють держава та підприємства. Виникає необхідність зміни довоєнних засад фінансової взаємодії держави та підприємств для створення економічних умов для пост-воєнного відновлення і розвитку та розробки науково-практичних засад державної підтримки в рамках реалізації фіскальної політики пост-воєнного економічного розвитку.

Тому актуальним є удосконалення системи фінансової взаємодії держави та підприємств у пост-воєнний період для співфінансування проєктів реконструкції виробничих потужностей, відновлення діяльності вітчизняних підприємств, забезпечення платоспроможності суб'єктів господарювання та активізації інноваційних факторів економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні існує чимало різних думок, досліджень, проєктів, офіційних програм та пла-

нів щодо забезпечення відновлення України, проте спільним є розуміння необхідності формування та реалізації зваженої політики побудови нової високопродуктивної і високотехнологічної «розумної» і «зеленої» економіки із активізацією інноваційних факторів економічного зростання [1–10]. Найбільш дискусійними є питання ролі держави у процесах повоєнного відновлення. Вирішенням цієї проблеми має бути «об'єднання багатоманітних заходів суб'єктів господарювання та державних органів управління у цілеспрямований процес національно укоріненого стійкого технологічного та соціально-економічного розвитку, що дасть змогу подолати фрагментованість і сировинну спрямованість української економіки та сформувати національний господарський комплекс – основу входження в європейський та світовий простір як повноправного суб'єкта» [1].

На сьогодні залишаються не вирішеними питання зміни довоєнних засад фінансової взаємодії держави та суб'єктів господарювання як особливого та важливого чинника забезпечення повоєнного відновлення країни.

Метою статті було обґрунтувати особливості забезпечення розвитку національної економіки у пост-воєнний період з урахування наслідків воєнних дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реальний ВВП у III кв. 2022 р., порівняно з III кв. 2021 р., зменшився на 30,8%. При цьому у III кв. 2022 р. відмічається зростання ВВП, порівняно з попереднім кварталом, на 9,0% (з урахуванням сезонного фактору). Така тенденція спостерігається на рівні підприємств.

Аналіз впливу воєнних дій на фінансовий стан підприємств, проведений нами за даними діяльності великих і середніх підприємств у 2022 р., показав, що найбільший негативний вплив зазнали підприємства на початку воєнних дій. За 1 кв. 2022 р. фінансовим результатом був збиток 54,4 млрд грн, а рівень збитковості діяльності підприємств становив -7,9% (табл. 1). У січні – березні 2021 р. прибуток до оподаткування складав майже 166 млрд грн із рівнем рентабельності господарської діяльності 10,7%. У 1 кв. 2021 р. прибутковими були 72,2% підприємств, які отримали прибуток у сумі 218,6 млрд грн. У 1 кв. 2022 р. кількість прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств зменшилася на 18,4 в.п. і складала лише 53,8%.

За період січень – вересень 2022 р. за результатами діяльності великих і середніх

Таблиця 1

**Фінансові результати діяльності великих та середніх підприємств
за січень-вересень 2022 р.***

	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млрд. грн		Підприємства, які одержали прибуток				Рівень рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств, %	
			у % до загальної кількості підприємств		обсяг прибутку, млрд. грн			
	1 кв.	9 міс.	1 кв.	9 міс.	1 кв.	9 міс.	1 кв.	9 міс.
Усього, у тому числі:	-54,4	56,7	53,8	59,5	164,8	507,6	-7,9	-5,0
сільське, лісове та рибне господарство	-0,2	-0,3	44,0	44,0	0,3	0,3	-12,4	-5,2
промисловість	-51,9	-118,0	50,5	56,5	65,8	142,7	-5,5	-5,1
будівництво	-0,7	-0,6	52,0	59,2	0,3	1,2	-5,2	-1,4
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	-5,0	-5,8	60,5	68,2	19,5	61,1	-5,3	-3,6
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-8,1	-1,4	37,8	44,8	4,9	25,5	-8,3	-1,8

Примітка: * - без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. За видом економічної діяльності "Сільське, лісове та рибне господарство" дані наведено без урахування результатів діяльності підприємств, які займаються рослинництвом, тваринництвом та змішаним сільським господарством.

Джерело: складено автором за даними [11]

підприємств було отримано позитивний фінансовий результат, який становив 56,7 млрд грн. Загальний обсяг отриманого прибутку до оподаткування збільшився, порівняно з 1 кв. 2022 р., і становив 507,6 млрд грн. Крім цього, кількість прибуткових підприємств збільшилася на 6,1 в.п. з 53,8% за 1 кв. 2022 р. до 59,5% за 9 міс. 2022 р. Проте, у січні – вересні 2022 р. у загальній кількості підприємств прибуткових було менше на 17,2 в.п., ніж у відповідному періоді попереднього року (77,1%).

У січні – вересні 2022 р. рівень рентабельності мав від'ємне значення і становив -5%. За відповідний період попереднього року рівень рентабельності становив 11,4%.

Чистий збиток великих та середніх підприємств за січень-вересень 2022 р. (після оподаткування податком на прибуток) становив 195,8 млрд грн [11].

Найбільших збитків зазнали промислові та сільськогосподарські підприємства. Рівень збитковості цих підприємств за січень – вересень 2022 р. становив майже 5% (див. табл.

1). У відповідному періоді попереднього року рівень рентабельності був 12,2% у промисловості та 6,9% у сільському господарстві.

За 9 міс. 2022 р. експорт товарів зменшився та становив 33,1 млрд. дол. США (за фактичними даними), або 68,6%, порівняно із відповідним показником попереднього року, імпорту – 38,5 млрд. дол. США., або 76,3%. Коефіцієнт покриття експортом імпорту був 0,86 (за 9 міс. 2021 р. – 0,96) [12].

Наслідками першого місяця воєнних дій для господарської діяльності підприємств-експортерів було скорочення експортних операцій товарами більш як у двічі (з 6,5 млрд дол США у січні 2022 р. до 2,6 млрд дол США у березні цього ж року), а імпорту операцій – майже у 5 разів (з 7,2 млрд дол США у січні 2022 р. до 1,5 млрд дол США у березні 2022 р.). Починаючи з квітня відбувалося щомісячне збільшення обсягів експортно-імпорту операцій, окрім липня та серпня 2022 р. (табл. 2). У вересні 2022 р. обсяг експорту (за сезонно скоригованими даними) становив 3,8 млрд дол США,

Таблиця 2

Зовнішня торгівля України товарами за 9 місяців 2022 р., млн дол. США*

	Січень	Лютий	Берез.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Верес.
Експорт	6501,5	5991,7	2619,7	2795,2	2928,2	3360,3	3190,4	3203,3	3800,4
Імпорт	7237,7	6787,0	1453,6	2901,2	3957,8	4980,8	4606,5	4246,5	4443,7
Сальдо	-736,2	-795,3	1166,1	-106,0	-1029,6	-1620,5	-1416,1	-1043,2	-643,3

Примітка: * - сезонно скориговані дані.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [12]

або 58,5% показника за січень 2022 р., а обсяг імпорту – 4,4 млрд дол США, або 61,4%.

Адаптація до умов воєнного періоду суб'єктів господарювання, які не знаходяться на території активних воєнних дій, дозволила збільшити обсяги реалізації, частково відновити експортно-імпорتنі операції та збільшити прибутковість окремих підприємств.

Протягом вересня 2022 р. платниками Центрального міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків забезпечено збір платежів до загального фонду Державного бюджету в розмірі 10,7 млрд грн. Доля платежів від великого бізнесу за результатами вересня 2022 р. склала майже 19,5% від платежів до держбюджету по Україні [13].

Поточний фінансово-економічний стан, попри певні позитивні тенденції, залишається слабким; рівень залишків готової продукції оцінюється як нижчий, ніж нормальний; підприємства продовжують зазначати про вільні виробничі потужності [14].

Третій квартал поспіль респонденти підприємства мають негативні очікування як щодо інвестиційних витрат на будівельні роботи, так і щодо інвестиційних витрат на машини, обладнання та інвентар (у III кв. 2022 р. – «мінус» 29,3% та «мінус» 25,3%, відповідно). Скорочення інвестиційних витрат у 2023 р. очікують підприємства всіх видів економічної діяльності, за винятком підприємств транспорту і зв'язку, які прогнозують незначне збільшення інвестиційних видатків на машини обладнання та інвентар [14].

Підприємства-експортери мають негативні очікування щодо інвестиційних видатків на виконання будівельних робіт, а також інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар «мінус» 28% та «мінус» 22%, відповідно. Підприємства, які очікують збільшення обсягів реалізації, планують інвестицій: на виконання будівельних робіт (+2,4%), а також на машини, обладнання та інвентар (+25,4%).

Промислові підприємства, які планували здійснювати інвестиції у 2022 р. (за опитуваннями у жовтні 2022 р.), в основному спрямовували їх на заміну зношених машин або устаткування (36% із загальної кількості), а у 2023 р. – 37%. На розширення виробничих потужностей у 2023 р. спрямовуватимуть інвестиційні ресурси 24% промислових підприємств; на раціоналізацію виробництва – 21%; на інші цілі – 18% [15].

Проведений аналіз показав, що період адаптації до умов воєнного періоду для підприємств, які знаходяться на території, де не ведуться активні дії, пройшов. Це потребує (для зменшення навантаження на бюджет) повернення довоєнних умов оподаткування та попередження фактів ухилення від сплати податків [9].

Різний рівень ризиків для підприємств, залежно від їх місцезнаходження, вказує на необхідність застосування прямих видів державної підтримки (включаючи співфінансування з підприємствами інвестиційно-інноваційних проектів, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів економічного відновлення України), інноваційних податкових пільг для здійснення інвестиційних проектів, державного страхування ризиків для інвесторів, а також інших інструментів державного стимулювання інвестиційних процесів на інноваційній основі.

Особливістю забезпечення відновлення економіки України є задіяння колективних зусиль і координації фінансової взаємодії держави та бізнесу, а також міжнародної спільноти, приватних інвесторів.

Національний план відновлення, зокрема, включає інституційну модернізацію, зменшення влади олігархів, прискорення інтеграції в ЄС, а також визначення найбільш актуальних короткострокових заходів підтримки економіки [6]. План включає поряд із заходами laissez faire (дерегуляція бізнесу, зниження податків, лібералізація трудового законодавства, приватизація державних підприємств, створення засад саморегулювання бізнесу

та вжиття заходів щодо посилення конкуренції тощо), заходи із державної підтримки відбудови окремих видів економічної діяльності через запровадження нових податкових пільг, реформування в Україні системи інституційного забезпечення активізації інноваційних процесів тощо [7].

Для відновлення економіки України досліджуються та обговорюються різні можливі джерела фінансування, а також варіанти застосування європейських гарантій для страхування воєнних ризиків приватних інвесторів, які будуть інвестувати в Україні під час війни, створення спільних підприємств під великомасштабні інвестиційні проекти у пріоритетних сферах (інфраструктура, мости, залізниця, сільське господарство, IT, енергетика, переробна промисловість) [8]. Важливим є відродження виробничого потенціалу економіки та створення робочих місць, відновлення енергетичної безпеки української економіки, розвиток транспортних коридорів [16].

Я. Романчук, аналізуючи положення доповіді «Забезпечення економічної трансформації України. Відновлення, реконструкція і модернізація» (Enabling an Economic Transformation of Ukraine. Recovery, Reconstruction, and Modernization), робить висновок про ключову роль підприємницького потенціалу мільйонів українців на основі економічної свободи [17].

Для уникнення суперечливого розуміння державної політики з питань фінансової взаємодії держави та підприємств нами пропонується у тексті Національного плану відновлення чітко визначити особливості забезпечення розвитку національної економіки у пост-воєнний період. Зокрема, пряма державна підтримка має надаватися на відновлення інфраструктури з інноваційними технологіями енергозбереження, будівництва тощо. Державна підтримка також дозволить запроваджувати імпортовані новітні технології, здійснювати виробництво інноваційної продукції, включатися до глобальних ланцюжків формування доданої вартості та продовжувати наукові дослідження з урахуванням нових інноваційних тенденцій.

Враховуючи обмежений бюджетний ресурс, важливого значення набувають інструменти співфінансування державою, вітчизняними підприємствами та громадянами, міжнародними організаціями, іноземними інвесторами, зокрема облігації пост-воєнного розвитку. Чітка координація створених Україною фондів та всіх можливих, на сьогодні, джерел фінансування дозволить концентрувати ресурси на інноваційному відновленні та повоєнній відбудові економіки.

Висновки. Особливістю забезпечення повоєнного відновлення економіки України є:

- задіяння колективних зусиль і координації фінансової взаємодії держави, бізнесу, а також міжнародної спільноти, приватних інвесторів;

- забезпечення узгодженості заходів промислової, інноваційної та бюджетно-податкової політики в частині прямої державної підтримки пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів, а також цільової спрямованості інноваційних податкових пільг з податку на прибуток підприємств;

- визначення співвідношення прямої, податкової та інших видів фіскальної підтримки (із перевагою у період повоєнного відновлення прямої підтримки);

- визначенні засад координації та способів спільної роботи органів влади, інститутів для прискорення та фінансування пріоритетних досліджень, а також уникнення дублювання фінансування інноваційно-інвестиційних проектів.

- формування відповідного портфелю інструментів підтримки, які заохочують до інвестування (за суспільними пріоритетами, а також іншою цільовою спрямованістю – підвищують продуктивність, збільшують робочі місця у виробництві інноваційної продукції).

Для уникнення суперечливого розуміння державної політики з питань фінансової взаємодії держави та підприємств нами пропонується у тексті Національного плану відновлення чітко визначити особливості забезпечення розвитку національної економіки у пост-воєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2022. 305 с.
2. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 101–117.
3. Sharov, O. (2022). Methodology of studying international economic processes: context of the preparation of Ukraine's post-war economic recovery programme. *Journal of European Economy*. V. 21. N. 3. 225–241.

4. Відновлення України: точка відліку і напрями дій влади. Аналітична доповідь. Центр Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/17/2022_MATRA_IV_KVARTAL_1.pdf.
5. Кораблін С. О. Україна: фінансовий вимір війни. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 7. С. 39–41.
6. Bogdan, T., Landesmann, M., Grieveson, R. (2022). Evaluation of Ukraine's National Recovery Draft Plan. *Policy Notes and Reports*. 61. The Vienna Institute for International Economic Studies Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche. URL: <https://wiiw.ac.at/evaluation-of-ukraine-s-national-recovery-draft-plan-dlp-6405.pdf>.
7. Одотюк І. В. Вітчизняні інновації у короткостроковій воєнній перспективі: суперечності розвитку, виклики, можливості відновлення. *Ефективна економіка*. 2022. № 11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.11.3>
8. Шкрум А. Підсумки конференції зі стійкості та відновлення України у Парижі. *Українська правда*. 17.12.2022. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/shkrum/639d9e493ccb8>.
9. Луніна І. О. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 7–26.
10. Жаліло Я. А. Про перспективи відновлення національної економіки, про пріоритетні напрями повоєнного розвитку України, про власну стратегію економічного відродження. Інтерв'ю в рамках проєкту «Про науку. Компетентно». URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9157>.
11. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
12. Зовнішня торгівля України товарами за 9 місяців 2022 року. *Експрес випуск. Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
13. Інформація щодо сплати податків Центрального міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків. URL: <https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/621678.html>.
14. Ділові очікування підприємств України. IV кв. 2022 р. Вип. № 4 (68). Національний банк України. Департамент статистики та звітності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-pidpriemstv-iv-kvartal-2022-roku>.
15. Інвестиційні очікування у промисловості (2015–2023). Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
16. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. *Економічна правда*. 1 вересня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022>.
17. Романчук Я. Взгляд на восстановление Украины от американской элитной CSIS. URL: <https://hvylya.net/uk/analytics/266006-vzglyad-na-vosstanovlenie-ukrainy-ot-amerikanskoj-elitnoj-csis>.
18. Луніна І. О., Білоусова О. С. Інструментарій прогнозування бюджетних наслідків податкового стимулювання інноваційної діяльності. *Статистика України*. 2018. № 2. С. 51–61.

REFERENCES:

1. Vidnovlennia ta rekonstruktsiia povoiennoi ekonomiky Ukrainy [Restoration and reconstruction of the post-war economy of Ukraine] naukova dopovid. NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy». Kyiv, 2022. 305 p. (in Ukrainian)
2. Kindzerskyi Yu. (2022). Povoienne vidnovlennia promyslovosti Ukrainy: vyklyky ta osoblyvosti polityky [Post-war recovery of Ukrainian industry: challenges and policy features]. *Ekonomichnyi analiz*. 32. № 2. 101–117. (in Ukrainian)
3. Sharov O. (2022). Methodology of studying international economic processes: context of the preparation of Ukraine's post-war economic recovery programme. *Journal of European Economy*, vol. 21, no. 3, 225–241.
4. Vidnovlennia Ukrainy: tochka vidliku i napriamy dii vlady [Restoration of Ukraine: reference point and directions of government actions]. 2022. *Analitychna dopovid*. Tsentrazumkova. Available at: https://razumkov.org.ua/images/2022/17/2022_MATRA_IV_KVARTAL_1.pdf (accessed December 30, 2022)/ (in Ukrainian)
5. Korablin S. O. (2022). Ukraina: finansovyi vymir viiny [Ukraine: the financial dimension of the war]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. 7. 39–41. (in Ukrainian)
6. Bogdan, T., Landesmann, M., Grieveson, R. (2022). Evaluation of Ukraine's National Recovery Draft Plan. *Policy Notes and Reports*, 61. The Vienna Institute for International Economic Studies Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche. Available at: <https://wiiw.ac.at/evaluation-of-ukraine-s-national-recovery-draft-plan-dlp-6405.pdf>.
7. Odotiuk I. V. (2022). Vitchyzniani innovatsii u korotkostrokovii voieni perspektyvi: superechnosti rozvytku, vyklyky, mozhlyvosti vidnovlennia [Domestic innovations in the short-term military perspective: development contradictions, challenges, opportunities for recovery]. *Efektivna ekonomika*. 11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.11.3/> (in Ukrainian)

8. Shkrum A. Pidsumky konferentsii zi stiikosti ta vidnovlennia Ukrainy u Paryzhi. *Ukrainska pravda*. Available at: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/shkrum/639d9e493ccb8/> (accessed December 30, 2022) (in Ukrainian)
9. Lunina I. O. (2022). Potensial publichnykh finansiv dlia zabezpechennia vydatkiv voiennoho periodu ta post-voiennoho vidnovlennia Ukrainy [The potential of public finances to support the expenses of the war period and the post-war reconstruction of Ukraine]. *Finansi Ukr.* 8. 7–26. (in Ukrainian)
10. Zhalilo Ya.A. (2022). Pro perspektyvy vidnovlennia natsionalnoi ekonomiky, pro prioryetni napriamy povoiennoho rozvytku Ukrainy, pro vlasnu stratehiu ekonomichnoho vidrozhennia [About the prospects for the restoration of the national economy, about the priority areas of Ukraine's post-war development, about its own economic revival strategy]. Interviu v ramkakh proiektu «Pro nauku. Kompetentno». Available at: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9157> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
11. Diialnist pidpriemstv [Activities of enterprises]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
12. Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy za 9 misiatsiv 2022 roku [Ukraine's foreign trade in goods for 9 months of 2022]. *Ekspres vypusk*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
13. Tsentralne mizhrehionalne upravlinnia DPS po roboti z velykymy platnykamy podatkov [Central interregional administration of the DPS for work with large taxpayers]. Available at: <https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/621678.html> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
14. Dilovi ochikuvannia pidpriemstv Ukrainy. IV kvartal 2022 roku [Business expectations of Ukrainian enterprises. IV quarter of 2022]. 4 (68). Departament statystyky ta zvitnosti NBU. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-pidpriemstv-iv-kvartal-2022-roku> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
15. Investytsiini ochikuvannia u promyslovosti (2015-2023) [Investment expectations in industry (2015–2023)]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
16. Danylyshyn B. (2022). Yakymy maiut buty stratehichni napriamy vidbudovy natsionalnoi ekonomiky [What should be the strategic directions of reconstruction of the national economy]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
17. Romanchuk Y. A. (2022). Vzglyad na vosstanovleniye Ukrainy ot amerikanskoy elitnoy CSIS [A look at the recovery of Ukraine from the American elite CSIS]. Available at: <https://hvylya.net/uk/analytics/266006-vzglyad-na-vosstanovlenie-ukrainy-ot-amerikanskoy-elitnoy-csis> (accessed December 30, 2022). (in Ukrainian)
18. Lunina I. O., Bilousova O. S. (2018). Instrumentarii prohnozuvannia biudzhethnykh naslidkiv podatkovoho stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti [Toolkit for forecasting the budgetary consequences of tax incentives for innovative activity]. *Statystyka Ukrainy*. 2. 51–61. (in Ukrainian)